

MUZEUL JUDEȚEAN DE ISTORIE DIN CLUJ-NAPOCA LA A 125-A ANIVERSARE

Împlinirea în 1984 a 125 ani de la înființarea Muzeului de Istorie din Cluj-Napoca prilejuiește o ocazie nimerită pentru a-i trece în revistă activitatea și a-i reliefa rolul deosebit pe care îl deține astăzi în educația patriotică și culturală a vizitatorilor¹.

Sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, aflate pe plan cultural sub influența curentelor de idei ale iluminismului, marchează un progres și în direcția promovării și răspîndirii în cercuri cît mai largi a culturii naționale și o nouă optică în privința păstrării valorilor cultural-istorice. Intelectualitatea progresistă din Transilvania propovăduia în vederea realizării acestor deziderate înființarea unor societăți culturale. Amintim în acest sens „Societatea literaților români din Sibiu” din anul 1789, „Societatea Filosoficească a neamului românesc în marele Principat al Ardealului” din anul 1795², proiectul unei societăți științifice elaborat în 1780 de fondatorul bibliotecii „Batthyaneum” din Alba Iulia și strădaniile cărturarului Aranka György, în 1791, pentru înființarea unei societăți care, pe lângă preocupări lingvistice, urma să colecționeze și cărți, documente, diverse rarități, opere de artă, monede vechi, monumente epigrafice³. Majoritatea acestor proiecte nu s-au putut concretiza însă în condițiile dominației habsburgice și ale înapoierii generale economice, sociale și culturale a Transilvaniei.

¹ O sinteză în această problemă nu a apărut încă în limba română; s-au editat cîteva lucrări omagiale în limba maghiară cu ocazia unor aniversări ale Asociației Muzeului Ardelean, cum au fost: *Emlékkönyv az Erdélyi Múzeum Egyesület félézázados ünnepére 1859—1909*, Cluj, 1909—1942; Szabó T. A., *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület története és feladatai*, Cluj, 1942; Kántor L., *Párhuzam az Erdélyi Múzeum-Egyesület és az ASTRA megalakulásában és korai működésében*, în *Erdélyi Tudományos Füzetek*, nr. 116, Cluj, 1940; *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadványainak könyvészeti leírása 1859—1934*. Cîteva articole, tratînd probleme speciale, au apărut în *Acta Musei Napocensis*, în redacția muzeografelor A. Ardos și M. Mirel: *Date privitoare la organizarea bibliotecii de specialitate a colecției de numismatică și antichități a Muzeului Ardelean*, în *ActaMN*, XVI, 1979; *Considerații privind înființarea societăților culturale transilvănene „Astra” și „Asociația Muzeului Ardelean”*, în *ActaMN*, XVIII, 1981; *Documente privitoare la situația materială a Muzeului Ardelean la începutul sec. XX*, în *ActaMN*, XIX, 1982; *Preocupări ale Muzeului Ardelean pentru conservarea și restaurarea bunurilor muzeale*, în *ActaMN*, XX, 1983.

Intenția noastră nu este de a face o monografie a Asociației Muzeului Ardelean. Ne propunem doar urmărirea evoluției Colecției de Numismatică și Antichități — nucleul actualului muzeu de istorie din Cluj — a cărei arhivă se află în cea mai mare parte în fondurile muzeului nostru.

² I. Lupaș, *Înființarea „Asociațiunii” și conducătorii ei*, în *Transilvania, Număr jubiliar 1861—1911*, Sibiu, 1911, p. 326—328.

³ Kelemen L., *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület története*, în *Emlékkönyv az Erdélyi Múzeum-Egyesület félézázados ünnepére 1859—1909*, Cluj 1909—1942, p. 5—7 (în continuare: *Emlékkönyv*).

Ele sînt însă reluate în primele decenii ale secolului XIX. Astfel, în anul 1814, institutorul Döbrentei Gábor lansează ideea societății Muzeului Ardelean, editînd la Cluj foaia „Erdélyi Múzeum” („Muzeul Ardelean”) și încercînd să elaboreze statutele ei⁴. Curtea de la Viena refuză aprobarea acestora și interzice activitatea societății. De succes s-a bucurat însă proiectul baronului Samuel Brukenthal și ca urmare, în anul 1817 avea să-și deschidă porțile primul muzeu din Transilvania, la Sibiu. Cîțiva ani mai tîrziu, în 1829, se înaintează guvernatorului Transilvaniei un memoriu cuprinzînd proiectul unui muzeu care să fie organizat la Cluj, în sălile din clădirea Dietei Transilvaniei, avînd ca nucleu o bibliotecă, colecții de antichități și monede, provenite din donații⁵. Dar nici acest proiect nu este aprobat de autoritățile de la Viena.

Preocupările în această direcție se intensifică în deceniul următor al secolului XIX. La 1840 este înființată asociația „Verein für Siebenbürgische Landeskunde”, iar marele cărturar român George Barițiu este preocupat de ideea organizării unei asociații pentru dezvoltarea și propagarea culturii românești.

Ideea Muzeului Ardelean este reluată, din nou, la Cluj în anul 1841. În luna februarie a acestui an, familia Kemény din Luncani își oferă colecțiile de cărți, manuscrise și minerale, cu condiția ca ele să formeze nucleul viitorului Muzeu Ardelean. Se hotărăște ca propunerea să fie supusă dietei Transilvaniei din 1841—43 de la Cluj, aceasta urmînd să legifereze înființarea muzeului. Proiectul este sprijinit și de alți donatori, de către autoritățile locale, de presă, ca și de alte comitate și scaune din Transilvania. El este discutat în ședința Dietei din 21 iunie 1842 și primit cu entuziasm. Urmează alte oferte mari în bani, obiecte și cărți. O comisie a Dietei elaborează un proiect de statute care este discutat în ședința din 21 decembrie 1842, fiind apoi înaintat spre aprobare Vienei. Aici lucrurile se tergiversează. Dieta din Cluj intervine în noiembrie 1847 cu o încercare de urgentare, dar evenimentele din 1848—49 vor întrerupe orice evoluție în această problemă⁶.

După revoluția de la 1848, ideea muzeului renaște și este reluată treptat. Istoricul clujean Kóváry László, în prefața cărții sale „Erdély Régiségei” („Antichitățile Transilvaniei”), pledează călduros și argumentat pentru înființarea muzeului⁷. Lucrurile se precipită intrucîtva în 1855 cînd decedează unul din principalii ofertanți, Kemény József. Pentru a împiedica ajungerea colecțiilor sale în Muzeul Național din Budapesta, pierzîndu-le astfel pentru Transilvania, se reia în grabă problema înființării muzeului la Cluj. În martie 1856, Mikó Imre scoate o foaie cu același titlu sugestiv „Erdélyi Múzeum” ca supliment la cotidianul clujean „Kolozsvári Közlöny”, în care relevă necesitatea stringentă a înființării muzeului⁸. În noiembrie 1857 a fost ales un comitet provizoriu care să se ocupe de demersurile necesare⁹. Pentru a rezolva un impediment esențial, cel al spațiului, Mikó Imre își donează vila, situată într-un parc, pe actuala stradă a clinicilor, pentru adăpostirea colecțiilor oferite. Tot acum va trece la elaborarea progra-

⁴ *Idem*, p. 7—8.

⁵ *Idem*, p. 8—9.

⁶ *Idem*, p. 9—19; vezi și A. Ardos, *Muzeul de istorie al Transilvaniei. Etape de evoluție 1859—1904*, mss, p. 1—4.

⁷ *Erdély Régiségei. Általánosságok*, Pest, 1852, f. 6—7; Vezi și *Emlékkönyv*, p. 20.

⁸ *Kolozsvári Közlöny melléklete Erdélyi Múzeum*, (1856), nr. 1, 31 martie, p. 1—5; nr. 2, 10 aprilie, p. 9—16.

⁹ *Emlékkönyv*, p. 30.

mului și a planului muzeului și noi donații sînt anunțate din diferite părți. Se elaborează statutele care sînt înaintate la Viena.

În 19 iulie 1859 se aprobă înființarea instituției sub denumirea de „Erdelyi Múzeum Egylet” („Asociația Muzeului Ardelean”) și în 8 septembrie sosesc statutele aprobate. Ședința de constituire a Muzeului Ardelean a avut loc în 23 septembrie 1859, în sala Redutei (sediul actualului Muzeu Etnografic)¹⁰. Printre membrii fondatori care au sprijinit cu donații bănești înființarea muzeului, se numărau și Andrei Șaguna, Al. Sterca Șuluțiu și Timotei Cipariu, care în 1860 devine și membru al secției istorice a Asociației Muzeului Ardelean¹¹. Întreaga presă din Transilvania, printre care „Gazeta Transilvaniei” și „Telegraful Român”, salută înființarea Asociației Muzeului Ardelean¹².

Cînd în anul 1861 va lua ființă, la Sibiu, ASTRA, mai multe personalități din conducerea Asociației Muzeului Ardelean vor sprijini aceasta, devenind membri onorifici, în frunte cu Mikó Imre, între cele două societăți înfiripîndu-se de la început relații favorabile, de colaborare¹³. La ședința de constituire a Asociației Muzeului Ardelean, Mikó Imre a exprimat năzuința ca această societate să reprezinte toate națiunile Transilvaniei pe plan cultural.

Statutele Asociației, în primul capitol, dedicat scopului, titlului și mijloacelor ei, definesc drept țel al Asociației întreținerea și dezvoltarea Muzeului Ardelean, prelucrarea științifică a colecțiilor sale, cultivarea științelor, promovarea cunoașterii țării și în general a fenomenului științific¹⁴. Instrumentele științifice ale Asociației sînt considerate secțiile științifice și colecțiile muzeale. Colecția de Numismatică și Antichități este constituită, conform statutelor, din obiecte istorice, etnografice, de istoria artelor și de artă¹⁵. Pentru îndeplinirea scopurilor sale, Asociația prevedea o activitate socială destinată unor cercuri largi: punerea gratuită la dispoziția publicului vizitator a colecțiilor sale, ținerea de prelegeri de popularizare și de specialitate, publicarea rezultatelor cercetărilor științifice, adunări itinerante, organizarea de expoziții temporare, speciale, editarea unui anuar, organizarea de concursuri și altele¹⁶. În capitolele următoare Statutele Asociației Muzeului Ardelean se ocupă de calitatea de membru al Asociației, de funcționarii ei, de sistemul de conducere exercitat de Asociație, de conducerea secțiilor și colecțiilor, de drepturile membrilor și de dizolvarea Asociației¹⁷.

Patrimoniul inițial al Muzeului Ardelean putea fi grupat după natura obiectelor în mai multe colecții și anume o colecție de geologie — mineralogie, una de științele naturii (10.092 piese), o colecție de antichități, un cabinet numismatic (4767 monede de aur și argint), o bibliotecă cu 15439 volume și o arhivă istorică cu 1083 manuscrise, totalizînd 31.321 piese și un capital de 192.617 florini¹⁸.

Primul președinte al Asociației Muzeului Ardelean a fost Mikó Imre, iar custode Brassai Sámuel¹⁹.

¹⁰ *Idem*, p. 34—36; vezi și A. Ardos, *op. cit.*, p. 4—5.

¹¹ *Kolozsvári Közlöny*, nr. 14 din 16 februarie 1860, p. 1.

¹² *Telegraful Român*, nr. 14 din 17 septembrie 1859, p. 150.

¹³ A. Ardos — M. Mirel, *Considerații privind înființarea societăților culturale transilvănene „Astra” și „Asociația Muzeului Ardelean”*, în *ActaMN*, XVIII, 1981, p. 533.

¹⁴ *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Alapszabályai*, Cluj, 1859, § 1.

¹⁵ *Idem*, § 3, punct B.

¹⁶ *Idem*, § 6, punct 1—10.

¹⁷ *Idem*, cap. II—VII.

¹⁸ *Emlékkönyv*, p. 36—37.

¹⁹ *Kolozsvári Közlöny*, nr. 120 din 27 noiembrie 1859, p. 2.

În cursul anului 1860 se deschid în casa Bethlen din strada Kogălniceanu o primă expoziție și biblioteca pentru public²⁰. În anul următor majoritatea obiectelor ca și biblioteca sînt mutate în vila Mikó, amenajată între timp în acest scop. S-au organizat în vederea desfășurării activităților propuse, secțiile muzeului Ardelean, corespunzător colecțiilor existente, printre care și colecția de Numismatică și Antichități, nucleul Muzeului de Istorie al Transilvaniei²¹.

Încăperile din vila Mikó s-au dovedit de la început insuficiente pentru adăpostirea și valorificarea științifică a colecțiilor, la care se adaugă, tot mai accentuată, lipsa gravă și continuă a fondurilor bănești, Muzeul Ardelean neprimind ajutoare din partea statului.

Înființarea în 1872 a universității la Cluj a dus la o schimbare în organizarea muzeului, determinată de necesitatea ameliorării situației sale materiale. În baza contractului încheiat în 1872 cu noua universitate, Asociația Muzeului Ardelean punca la dispoziția acesteia toate colecțiile sale, păstrîndu-și însă dreptul de proprietate asupra lor, în schimbul unei sume de 5000 florini anual cu titlu de chirie, universitatea avînd în același timp obligația de a asigura spațiul necesar colecțiilor, cadrele de specialitate și mijloacele financiare pentru întreținerea și dezvoltarea colecțiilor²². Custodia acestora a trecut în seama profesorilor de specialitate de la catedrele universitare. Cea de numismatică și antichități avea în fruntea sa pe profesorul Finály Henrik. Această colecție a primit inițial trei încăperi în incinta vechii clădiri a universității, care erau deschise pentru public de două ori pe săptămînă²³.

Aici și-a desfășurat activitatea muzeul de istorie în condiții precare. Ea se axa mai ales pe întocmirea și îmbunătățirea inventarelor, procurarea de mobilier și aranjarea pieselor, redactarea de conferințe de popularizare, măsuri pentru sporirea colecțiilor, redactarea unor publicații științifice și cu caracter administrativ. În anii următori s-a ridicat problema înființării unei „academii” care avea menirea să concentreze oamenii de știință în jurul muzeului, în vederea prelucrării materialului său științific²⁴, ceea ce însă nu s-a realizat.

Secțiunile Asociației Muzeului Ardelean, printre care și cea de numismatică și antichități, au trecut prin mai multe reorganizări și „reînființări”, în anii 1878 și 1884. În această perioadă cîștigă tot mai mult teren linia pur academică, ruptă de materialul colecțiilor²⁵, iar noul contract cu universitatea, încheiat în 1895, nu ținea cont de necesitățile sporite ale colecțiilor²⁶.

Din cauza lipsei de spațiu, de mijloace financiare și de personal, majoritatea activităților lincezesc. Colecțiile de numismatică și antichități au avut mult de suferit în urma mutării în iarna 1896—97 din vechea clădire a universității destinată demolării, într-un depozit cu totul inadecvat, la fostul liceu al piariștilor²⁷. Aceasta a fost fără îndoială perioada cea mai grea în existența colecției de istorie, ea a coincis și cu ultimii ani de viață, grevați de boală, ai conducătorului secției, Finály Henrik.

²⁰ *Idem*, nr. 45 din 3 iunie 1860, p. 3.

²¹ *Idem*, nr. 3 din 5 ianuarie 1861, p. 2; vezi și *Emlékkönyv*, p. 44.

²² *Emlékkönyv*, p. 50—53.

²³ A. Ardos, *op. cit.*, p. 12.

²⁴ *Idem*, p. 14; vezi și *Emlékkönyv*, p. 60.

²⁵ *Emlékkönyv*, p. 61—63.

²⁶ *Idem*, p. 68.

²⁷ Buday Á., *Az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárának utolsó tízéve*, în *Erdélyi Múzeum*, Seria nouă, XXVI, nr. 1, 1909, p. 197—200.

După moartea acestuia, în 1899, în fruntea colecției de numismatică și anti-chități a fost numit profesorul universitar Dr. Pósta Béla. Prin acest om energic și competent, muzeul a intrat într-o nouă etapă, fructuoasă, a dezvoltării sale.

Imediat după numirea sa și verificarea colecțiilor, Pósta Béla a trecut la întocmirea unor rapoarte amănunțite și documentate despre toate aspectele situației în care se găsea muzeul, venind totodată cu propuneri și cereri de ajutor pentru remedierea stărilor existente și pentru crearea condițiilor adecvate desfășurării unei activități rodnice²⁸. Prioritățile au constat în întocmirea unei evidențe clare și în salvarea colecțiilor grav deteriorate în depozitul insalubru. Se încep demersurile pentru organizarea unui laborator de restaurare în incinta noii clădiri a universității, care a fost inaugurată în 1901²⁹. Aici muzeului i s-au repartizat patru încăperi, la demisol și parter, în care mutarea s-a făcut în toamna anului 1901. Spațiul afectat muzeului a fost însă din nou cu totul insuficient, din care cauză majoritatea materialelor au rămas dispersate în diverse depozite inadecvate, închiriate în oraș. Noul director avea să lucreze cu succes pentru organizarea unei biblioteci interne, de specialitate, pentru organizarea unui atelier foto și a unei clișoteci, a unei colecții de mulaje în ipsos, utilă mai ales cerințelor învățămîntului superior. Treptat sînt angajate cîteva cadre de specialitate, numărul lor ajungînd în 1909 la 9³⁰.

O permanentă preocupare era cea a sporirii colecțiilor. În acest scop s-au înaintat nenumărate memorii pentru mărirea alocațiilor de stat, apelîndu-se însă în același timp și la diverse foruri laice și bisericești, la autoritățile municipale, pentru predarea la muzeu a vestigiilor istorice și artistice. Pînă în 1901 au fost amenajate laboratorul și încăperile pentru expoziție, comandîndu-se în acest scop și mobilier adecvat, la nivelul cerințelor muzeografice ale epocii³¹, precum și instalații de securitate.

În 1900 muzeul clujean a participat cu succes la expoziția internațională de la Paris, iar colecțiile sale încep să fie cunoscute și cercetate de personalități de specialitate de peste hotare³².

Pînă la sfîrșitul anului 1901 toate obiectele vechi au fost inventariate. În continuare s-a trecut la amenajarea expoziției în noua clădire a universității. În cele două săli de la demisol și-au găsit loc vestigiile romane, cele epigrafice, sculpturale și de arhitectură, iar în cealaltă sală piesele de arhitectură medievală. În prima sală de la parter a fost expusă colecția de egiptologie, de preistorie și epoca romană a Transilvaniei. A doua sală de la parter avea un conținut foarte eterogen; pe lîngă piese romane și monumente sculpturale, aici au fost expuse vestigii din epoca migrațiilor, arme, piese vestimentare și vestigii ale breslelor clujene. Pe pereți au fost fixate tablouri, iar pe coridor piese sculpturale și arhitectonice³³.

Deschiderea muzeului în noul local al universității a avut loc la 29 mai 1903, cu ocazia serbării de închidere a anului universitar. Intrarea era gratuită. Atunci s-a redactat și un ghid al muzeului care indica și locul de proveniență și datarea fiecărei piese³⁴.

²⁸ Fond Istoricul Muzeului de Istorie (în continuare: Fond Ist.Muz.), doc. nr. C₁ 42/1899.

²⁹ Ibidem.

³⁰ Buday A., *op. cit.*, p. 200.

³¹ Fond Ist. Muz., doc. nr. C₁ 823/1900.

³² A. Ardos, *op. cit.*, p. 22.

³³ *Ellenzék*, nr. 121 din 29 mai 1903, p. 3.

³⁴ Ibidem.

La 1 ianuarie 1906 intră în vigoare noile statute ale Asociației Muzeului Ardelean; prevederile lor țin cont într-o măsură mai mare de cerințele colecțiilor și au ca urmare o nouă reorganizare a secțiilor pe principii preponderent muzeistice³⁵. În anul 1905 Asociația Muzeului Ardelean a primit primul său ajutor de stat în valoare de 15.000 coroane, din care o cotă-parte a intrat în folosința colecției de istorie³⁶, iar în anii următori ajutoarele primite vor fi alocate pentru achiziții de piese reprezentative transilvănene³⁷. Aceste ajutoare au dus la o intensificare a activităților, mai ales a achizițiilor și a săpăturilor arheologice. Totuși ele nu erau suficiente, de aceea în mod permanent erau consumate pentru muzeu și fondurile catedrei de istorie veche a universității³⁸.

Cele mai mari greutăți erau cauzate însă de lipsa spațiului care nu permitea depozitarea adecvată, nici prelucrarea colecțiilor și nici prezentarea unei expoziții de ținută. În 1904 muzeul de istorie a preluat și trebuia să adăpostească colecțiile Societății literare, etnografice și istorice a comitatului Solnoc-Dăbica, din Dej³⁹, iar colecția pieselor etnografice sporește și ea, mai ales în urma înființării, în 1910, a Societății de colecționare a obiectelor etnografice⁴⁰. S-au înaintat nenumărate memorii pentru construirea sau închirierea unei clădiri adecvate, dar fără rezultat⁴¹. Situația devine intolerabilă în anii 1911—12 în privința securității și conservării materialelor, depozitate în 6 locuri diferite, total necorespunzătoare. În anul 1912 este închiriat un nou local, din fericire mai spațios, în actualul sediu al Muzeului de Istorie. Aici, în anul 1913 a început organizarea unei părți a expoziției de preistorie, la etajul I al clădirii, iar la parter a lapidarului feudal⁴².

Referindu-ne la cadrul legislativ în care a funcționat Muzeul Ardelean pînă în 1919, trebuie să arătăm că prin contractul încheiat în 1872 cu universitatea clujeană, colecția de numismatică și antichități a dobîndit o dublă subordonare: față de Asociația Muzeului Ardelean și organele ei conducătoare și executive, iar pe de altă parte față de Ministerul Învățămîntului și Cultelor prin intermediul universității și al rectoratului. Aceasta însemna obligația înaintării rapoartelor de activitate și financiare la ambele foruri tutelare, dar deschidea și dreptul la sesi-zări, petiții, memorii și propuneri față de aceste foruri, precum și dreptul la sprijin material sub forma unor alocații bugetare regulate sau a unor ajutoare extraordinare. La aceste foruri se adaugă încă un organ central de resort: Inspectoratul central superior al bibliotecilor și muzeelor de pe lângă Ministerul Învățămîntului și Cultelor ungar, organ înființat în anul 1898⁴³. În subordonarea acestui for intrau numai bibliotecile și muzeele care cereau aceasta în mod benevol sau care solicitau sau beneficiau de ajutoare de stat directe. Muzeul

³⁵ Szabó T. A., *Az Erdélyi Múzeum Egyesület története és feladatai*, Cluj, 1942, p. 40—41.

³⁶ *Emlékkönyv*, p. 75.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ M. Mirel — A. Ardos, *Documente privitoare la situația materială a Muzeului Ardelean la începutul sec. XX*, în *ActaMN XIX*, 1982, p. 668.

³⁹ Fond Ist. Muz., doc. nr. C₁ 2646—2651/1904.

⁴⁰ *Jelentés az Erdélyi Nemzeti Múzeum Erem- és Régiségtára 1910. évi állapotáról* (în continuare: *Jelentés... az... évi állapotról*), Cluj, 1911.

⁴¹ Fond Ist. Muz., doc. nr. C₁ 1426, C₁ 1490, C₁ 1565, C₁ 1583, C₁ 1599, C₁ 1731 din 1910, C₁ 1217, C₁ 1758, C₁ 1783, C₁ 1785 din 1911; vezi și: M. Mirel — A. Ardos, *Documente privitoare la situația materială a Muzeului Ardelean la începutul sec. XX*, în *ActaMN XIX*, 1982, *passim*.

⁴² *Jelentés... az 1913. évi állapotról*, Cluj, 1914, p. 5.

⁴³ Fond Ist. Muz., doc. nr. C₁ 51/1898. Circulara Nr. 213 din 21 octombrie 1898 a Ministerului Cultelor și Învățămîntului public.

clujean nu a realizat o subordonare completă, dar a păstrat o legătură permanentă cu acest organ, livrind date și statistici la cererea Inspectoratului⁴⁴.

Inspectoratul central al muzeelor a elaborat un regulament de funcționare și un proiect de statute al muzeelor, solicitând sprijinul Muzeului Ardelean în definirea lor și în elaborarea unei legi eficiente de ocrotire a patrimoniului cultural-artistic⁴⁵. Un alt organ cu care muzeul clujean a colaborat de-a lungul anilor, a fost Comisia Monumentelor Istorice și de Artă, din partea căreia muzeul s-a bucurat de sprijin în activitatea sa de salvare a monumentelor transilvănene.

În ce privește legislația referitoare la muzee și la ocrotirea patrimoniului înainte de 1918, sub imperiul căreia și-a desfășurat activitatea Muzeul Ardelean din Cluj, arătăm că o asemenea legislație exista în Transilvania în ultimele decenii ale secolului XIX, dar ea avea o eficiență practică redusă din cauza condițiilor generale social-economice și politice, în care bunurile culturale puteau forma din punct de vedere juridic obiectul comerțului particular de antichități. În atare situație legile aduse căutau doar să limiteze, să îngrădească efectele dăunătoare ale acestor stări. Amintim în acest sens Ordinul Ministerului de Interne Nr. 14.136/1871, Legea Nr. V din 1878, Legea Nr. XL din 1879 și Legea Nr. XXXIX din 1881.

Analizând succint patrimoniul muzeului clujean și proveniența colecțiilor sale, arătăm că nucleul inițial, provenit din donații particulare, a crescut an de an, prin alte numeroase donații, conținând piese valoroase, mai ales din punct de vedere istoric și memorialistic, cum reiese din registrele de evidență⁴⁶. Printre ele figurează arme și piese valoroase de armură, antichități romane, obiecte personale și de reprezentare ale principilor Transilvaniei, câteva piese deosebit de valoroase de orfevrărie și bijuterie, trei tăblițe cerate romane, un cuțit care a aparținut lui Cloșca, picturi și sculpturi, antichitățile egiptene donate de Orbán Balázs⁴⁷. În 1960 arheologul Torma K., prin donația sa de piese sculpturale și epigrafice romane și indemnul său de a încredința muzeului aceste vestigii, pune bazele lapidariului roman⁴⁸.

După primul avânt inițial, ritmul sporirii patrimoniului muzeal prezintă o încetinire cauzată în primul rând de lipsa fondurilor bănești pentru achiziții. Ritmul mediu al intrărilor în anii următori era la colecția de numismatică și antichități de ordinul a citorva zeci de piese, iar împreună cu cele de numismatică, când existau, de câteva sute⁴⁹. Din lipsă de fonduri, din vestitul tezaur de la Crasna, Muzeul Ardelean n-a putut achiziționa nici o piesă, iar în 1895 s-a cumpărat o singură monedă romană de aur și două de argint⁵⁰.

Sub conducerea noului director, strădaniile pentru îmbogățirea colecțiilor muzeale iau un nou avânt. În 1899 pot fi asigurate pentru muzeu obiectele de mare valoare, provenite din două descoperiri importante: cele de la Apahida⁵¹ și bijuteriile descoperite la Cetatea de Baltă⁵². Noul director nu s-a mulțumit însă cu

⁴⁴ A. Ardos, *op. cit.*, p. 20.

⁴⁵ Fond Ist. Muz., doc. nr. C₁ 51/1898, C₁ 78/1900, C₁ 335/1902, C₁ 909, C₁ 910, C₁ 911 din 1904.

⁴⁶ Registrul alfabetic pentru evidența ofertelor și donațiilor, început în 1842; Registrul pentru acte *Exhibitorum protocollum*; Fond Ist. Muz. doc. nr. C₁ 1380/1902.

⁴⁷ Fond Ist. Muz., doc. nr. C₁ 1380/1902.

⁴⁸ *Kolozsvári Közlöny*, nr. 18 din 1 martie 1860, p. 1—2.

⁴⁹ *Erdélyi Múzeum*, nr. 4 din 1874, p. 69.

⁵⁰ *Idem*, vol. XI, 1894, p. 477.

⁵¹ Fond Ist. Muz., doc. nr. C₁ 18/1898.

⁵² *Idem*, doc. nr. C₁ 20/1898.

înregistrarea în patrimoniul muzeului a descoperirilor fortuite și predate la muzeu, ci a întreprins acțiuni sistematice la diverse autorități și organe pentru aducerea la muzeu a diferitelor obiecte cu caracter istoric sau de artă. În primul rând el se adresa primăriei orașului Cluj de la care a reușit să aducă în patrimoniul muzeului sarcofage romane și alte piese de lapidar, descoperite cu ocazia unor lucrări edilitare și păstrate în curtea primăriei⁵³. Ele aveau să formeze nucleul lapidarului și în același an, 1899, obține de la parohia romano-catolică importante piese arhitectonice, provenite din catedrala Sf. Mihai⁵⁴. Tot în 1899 muzeul preia efectiv marea colecție preistorică Torma Zsófia cu material preistoric, provenit de la Turdaș, donată formal în 1891⁵⁵. În acești ani sînt preluate în patrimoniul muzeului și o serie de obiecte foarte interesante, vestigii ale breslelor medievale clujene⁵⁶ și piese legate de istoria orașului Cluj, păstrate la arhivele orașului⁵⁷. În urma unor demersuri și insistențe susținute, patrimoniul muzeului se îmbogățește de-a lungul anilor cu numeroase tezaure valoroase: piese de orfevrărie, sculpturi, picturi, textile, mobilier, altare, strane, tavane pictate în manieră transilvăneană. Majoritatea lor au fost obținute în schimbul unor obiecte similare, noi, special comandate⁵⁸.

Bogatul cabinet numismatic al Muzeului Ardelean și-a sporit fondul inițial, provenit din marile donații de la înființare, prin achiziții ulterioare, dar mai ales prin dreptul de preempțiune pe care a reușit să-l obțină și anume dreptul de alegere, după Muzeul Național din Budapesta, asupra tezaurelor monetare descoperite pe teritoriul fostei Ungarii. Această reglementare avea însă și un mare dezavantaj: piesele valoroase descoperite în Transilvania puteau fi reținute cu prioritate de muzeul din Budapesta⁵⁹.

Prin străduința unor colecționari particulari pe care muzeul a reușit să-i cîștige pentru scopurile sale și care colecționau pentru muzeu, acesta s-a îmbogățit cu valoroase colecții sau piese izolate. Pe lângă cele de factură arheologică relevăm un număr mare de obiecte extrem de rare și valoroase din domeniul istoriei farmaciei, colectate în vederea organizării unui muzeu de istoria farmaciei la Cluj. În 1898 avea să se înceapă constituirea la Cluj a colecției de istoria farmaciei, de către Dr. Orient Gyula⁶⁰. Tot prin relațiile cu colecționari cunoscuți, s-au procurat, contra cost, multe obiecte de muzeu.

Astfel, începînd din anul 1900, s-a achiziționat treptat, an de an, cu mari sacrificii, de la colecționarul și bijutierul brașovean Adolf Resch, partea cea mai mare a unor colecții tipic transilvănene, cum au fost bijuterii și accesorii vestimentare (paftale, ace etc.) din secolele XVI—XIX, mobilier transilvănean, ceramică populară pictată, cahle ș.a.⁶¹ Tot prin cumpărare au fost procurate mulajele în ipsos ale unor sculpturi antice; prima colecție de acest gen a fost comandată în anul 1901 de la Londra⁶². Se adăugau diverse piese de bronz și diplomele militare de la Gherla⁶³. În anul 1909 în patrimoniul muzeului au intrat piese de

⁵³ Idem, doc. nr. C₁ 23, C₁ 24, C₁ 25 din 1899.

⁵⁴ Idem, doc. nr. C₁ 32, C₁ 33, C₁ 34, C₁ 35 din 1899.

⁵⁵ Idem, doc. nr. C₁ 46, C₁ 49 din 1899.

⁵⁶ Idem, doc. nr. C₁ 63/1900, C₁ 72, C₁ 73, C₁ 74 din 1900, C₁ 962/1905.

⁵⁷ Idem, doc. nr. C₁ 572, C₁ 573 din 1903.

⁵⁸ Idem, doc. nr. C₁ 1861, C₁ 1862 din 1904, C₁ 1601/1910.

⁵⁹ Idem, anii 1900—1918, *passim*.

⁶⁰ Idem, anii 1898—1914, *passim*.

⁶¹ Idem, anii 1900—1917, *passim*.

⁶² Idem, doc. nr. C₁ 275/1901.

⁶³ Idem, doc. nr. C₁ 1823/1903.

valoare, ca sigiliul lui Pătrașcu, domnitorul Țării Românești, și mulajul în ghips al statuii Sfântului Gheorghe, opera sculptorilor clujeni frații Gheorghe și Martin, din 1373⁶⁴, iar în 1913 este donat aparatul de zbor al profesorului și inventatorului Martin Lajos⁶⁵. În aprilie 1909 este descoperit și adus la muzeu depozitul de bronzuri de la Uioara⁶⁶.

Tablourile care aveau să formeze pinacoteca de mai târziu proveneau din donațiile inițiale, o parte fiind păstrate în localul bibliotecii de unde a fost preluată și o importantă colecție de stampe și gravuri, compusă din mai multe donații particulare⁶⁷, iar o altă colecție de stampe, conținând vederi transilvănene, a fost donată în 1913⁶⁸.

Obiectele cu caracter etnografic au sporit mai ales prin colecționare sistematică, constituind din 1908 o colecție aparte în cadrul muzeului⁶⁹.

Obiecte numeroase și de natură foarte eterogenă provin din lăsamintele Kuun Géza, intrat în muzeu în anul 1914⁷⁰ și Wass Ottilia, preluat în 1917—18⁷¹.

Numeroase obiecte au intrat în patrimoniul muzeului cu ocazia unor lucrări de renovare la diverse biserici, când s-au descoperit piese arhitectonice sau cripte cu inventar valoros⁷².

Vastitatea și varietatea obiectelor ce alcătuiesc patrimoniul muzeului de istorie din Cluj nu permit să ne ocupăm de proveniența tuturor, dar trebuie să arătăm că o proporție preponderentă o constituie piesele arheologice. Ele provin fie din descoperiri fortuite izolate, fie din săpături arheologice sistematice. Numărul celor dintii este foarte mare, obiectele descoperite intrând în muzeu prin donație sau prin achiziții, de multe ori la insistențele neobosite ale muzeului.

În ce privește săpăturile arheologice efectuate de muzeul de istorie, vom încerca să prezentăm o sumară trecere în revistă a celor mai însemnate, datorită importanței lor științifice și patrimoniale.

Primii ani de la înființare au fost ocupați cu prelucrarea și aranjarea colecțiilor, așa încât săpăturile întreprinse de muzeu încep relativ târziu. Abia în 1875 se întreprind săpături finanțate de Muzeul de Istorie la Ciceu Cristur, unde se descoperă terme romane și zidurile unei construcții. Din această săpătură au intrat la muzeu 262 de piese⁷³. În anii următori se continuă săpăturile arheologice la Apahida (1900)⁷⁴, Juc, Iclod, Zlatna, Dezmir, Sîntana de Mureș (1903)⁷⁵, la castrul roman de la Gherla și villa rustică de la Aiton (1904)⁷⁶.

Nu o dată, din cauza lipsei de fonduri, nu au putut fi întreprinse sau continuate nici un fel de săpături, cum a fost în anul 1905⁷⁷. Dar în anul următor, 1906, muzeul efectuează marile săpături de la Bandul de Cîmpic, de unde a re-

⁶⁴ Erdélyi Múzeum, vol. XVII, 1901, p. 184.

⁶⁵ Fond Ist. Muz., doc. nr. C₁ 2678/1913.

⁶⁶ M. Rusu, *Metalurgia bronzului în Transilvania la începutul Hallstattului*. Teză de doctorat, mss., Partea II-a, Cluj, 1972, p. 540.

⁶⁷ Fond Ist. Muz., doc. nr. C₁ 1369/1903.

⁶⁸ Idem, doc. nr. C₁ 2669/1913.

⁶⁹ Jelentés... az 1908. évi állapotról, Cluj, 1909, p. 16.

⁷⁰ Fond Ist. Muz., doc. nr. C₁ 1938/1913, C₁ 2670/1914.

⁷¹ Idem, doc. nr. C₁ 2436/2—4/1917.

⁷² Idem, doc. nr. C₁ 695/1904, C₁ 1432/1910, C₁ 2664, 2665, 2666/1911 ș.a.

⁷³ Erdélyi Múzeum, vol. VI, Cluj, 1876, p. 105.

⁷⁴ Fond Ist. Muz., doc. nr. C₁ 93, C₁ 100, C₁ 102, C₁ 104, C₁ 108 din 1900.

⁷⁵ Idem, doc. nr. C₁ 502, C₁ 506, C₁ 524, C₁ 537, C₁ 553 din 1903.

⁷⁶ Idem, doc. nr. C₁ 1729, C₁ 789, C₁ 882, C₁ 970 din 1904.

⁷⁷ Jelentés... az 1905. évi állapotról, Cluj, 1906, p. 5.

zultat un material bogat⁷⁸. În 1907 se vor întreprinde mai multe săpături la Cluj și la Alba Iulia⁷⁹. Acum muzeul va începe realizarea unui deziderat mai vechi, urmărit cu stăruință, dată fiind importanța științifică excepțională a obiectivului: cercetarea Limesului roman din zona munților Meseș, care urma să marcheze începutul cercetării drumului roman Porolissum — Napoca — Potaissa — Apulum — Sarmizegetusa, de unde s-au semnalat întotdeauna descoperiri importante dar care nu au fost cercetate în mod sistematic. Săpăturile începute în 1908 la castrul de la Porolissum continuă în anii următori, fiind însă temporar întrerupte din lipsă de fonduri⁸⁰.

În 1910 se efectuează cercetări arheologice la Sintana de Mureș⁸¹, Pecica, Periam și Semlac⁸² iar în anul următor la peștera de la Cioclovina⁸³. În 1913 încep cercetările fructuoase de la Soporul de Cîmpie⁸⁴, Girbău, Valea Nandruului⁸⁵, la cimitirul de la Gîmbas⁸⁶ și în peștera de la Igrîța⁸⁷. Tot acum se inițiază începerea săpăturilor la castrul roman de la Potaissa (Turda)⁸⁸.

După izbucnirea războiului, reducerea mijloacelor financiare și recrutarea unei părți a personalului de specialitate se vor repercuta asupra tuturor sectoarelor de activitate, împiedicînd și desfășurarea unor săpături arheologice mai ample. Totuși, ele continuă și în condițiile grele existente; astfel, se vor continua unele șantiere începute, se vor efectua cercetări la locul unor descoperiri fortuite și se vor întreprinde unele săpături de salvare. Cele mai importante săpături din acești ani sînt cele de la Bogata de Mureș⁸⁹ și de la Decea Mureșului⁹⁰.

Prin săpăturile arheologice științifice, muzeul clujean a căutat înainte de toate să salveze spre folosul științei vestigiile trecutului, atît de periclitat de diverși descoperitori și săpători neautorizați, care le comercializau în majoritatea cazurilor peste hotare. Pentru această rațiune, muzeul organiza în repetate rînduri cursuri pentru cadre didactice medii, pe care-i iniția în efectuarea și conducerea unor săpături științifice arheologice⁹¹.

Muzeul Ardelean și mai ales secția sa de istorie, „Colecția de Numismatică și Antichități”, a subliniat, de altfel, meritu importanța patrimoniului cultural-artistic și istoric al Transilvaniei și a depus tot timpul stăruințe susținute pentru salvarea acestuia de degradare, distrugere și înstrăinare. În acest scop muzeul clujean căuta să creeze în cercuri cît mai largi un curent de opinie pentru respectarea anumitor principii etice în acest domeniu. Este totodată meritul muzeului clujean de a se fi opus cu curaj ori de cîte ori bunuri culturale transilvănene erau în pericol de a fi acaparate de muzeele din Budapesta sau Viena.

⁷⁸ *Jelentés... az 1907. évi állapotról*, Cluj, 1908, p. 10.

⁷⁹ *Idem*, p. 8—9.

⁸⁰ Fond Ist. Muz., doc. nr. C₁ 1846/1911, C₁ 1900/1913; *Jelentés az 1910. évi állapotról*, Cluj, 1911, p. 6—7.

⁸¹ Fond Ist. Muz., doc. nr. C₁ 1322/1910.

⁸² *Idem*, doc. nr. C₁ 1467, C₁ 1486/1910.

⁸³ *Idem*, doc. nr. C₁ 1711, C₁ 1715/1911; *Jelentés... az 1911. évi állapotról*, Cluj, 1912, p. 11.

⁸⁴ Fond Ist. Muz., doc. nr. C₁ 1733/1913.

⁸⁵ *Idem*, doc. nr. C₁ 1738/1913.

⁸⁶ *Jelentés... az 1913. évi állapotról*, Cluj, 1914, p. 6.

⁸⁷ *Idem*, p. 6.

⁸⁸ Fond Ist. Muz., doc. nr. C₁ 1936/1913.

⁸⁹ *Idem*, doc. nr. C₁ 2345/1914.

⁹⁰ *Idem*, doc. nr. C₁ 2363/1914.

⁹¹ *Idem*, doc. nr. C₁ 1793/4/1911.

Muzeul din Cluj a depus o activitate susținută pentru valorificarea științifică a materialului muzeistic și arheologic transilvănean, prin publicații proprii. Astfel apar ca publicații ale Asociației Muzeului Ardelean anualele *Az Erdélyi Múzeum Egyesület Évkönyvei*, între anii 1859—1873, sub redacția lui Brassai Sámuel, apoi, până în 1878 sub a lui Finály Henrik. În același interval se va edita și publicația *Erdélyi Múzeum*, cu câte 10 numere anual, care va fi publicația științifică a secției de filozofie, filologie și istorie a Muzeului Ardelean⁹². Colecția de Numismatică și Antichități a Muzeului Ardelean, deci Muzeul de Istorie propriu-zis, a editat, începînd din 1910, o revistă proprie, *Dolgozatok az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárából*. Revista, cu rezumate în limba franceză, va apare în 10 volume, între anii 1900—1919 și a fost difuzată, prin schimb de publicații și în comision la cca 165 din cele mai prestigioase instituții științifice și muzeistice din 23 de țări⁹³. În afară de acestea, muzeul clujean a mai editat diferite cataloage și rapoarte anuale.

În vederea desfășurării activității sale științifice, conducerea muzeului s-a străduit mult pentru organizarea unei biblioteci proprii de specialitate, separată de biblioteca centrală a Asociației. Prin schimbul direct de publicații și prin achiziții, cu prețul unor mari greutatea și sacrificii materiale, muzeul a reușit să procure un fond valoros al acestui instrumentar științific de primă importanță⁹⁴.

Muzeul clujean a organizat în această perioadă și conferințe cu caracter de popularizare, pentru marele public. Acestea erau prevăzute în statutele Muzeului Ardelean și în primii ani de existență se organizau sistematic asemenea activități⁹⁵. Mai târziu, datorită orientării pur academice a activității secțiilor, tot mai ruptă de patrimoniul colecțiilor, și din cauza multiplelor greutatea, mai ales a insuficienței personalului, aglomerat cu alte sarcini, latura cultural-educativă, de popularizare, a muzeului, înregistrează un nivel nesatisfăcător.

În ce privește numărul de vizitatori, acesta nu s-a ridicat, în general, la nivelul optim, mai ales din cauza lipsei de spațiu care făcea inaccesibilă pentru public o mare parte a colecțiilor și nu permitea primirea unor grupuri mari.

Cursurile de vară, organizate de muzeu, se adresau mai ales cadrelor didactice și altor interesați, atât din Cluj cît și din provincie, cu scopul de a-i iniția și pregăti pentru efectuarea corectă a unor săpături și pentru activitatea de colecționare științifică a unor obiecte, mai ales etnografice.

O problemă grea cu care muzeul clujean s-a văzut confruntat era cea a restaurării și conservării materialului muzeistic. Multe din donațiile inițiale se aflau într-o stare ce necesita intervenții pentru preîntîmpinarea degradării lor. La ele se adăugau mai târziu materialele rezultate din săpături, care necesitau intervenții urgente. Dar nu existau nici cele mai elementare amenajări pentru efectuarea lor și nici personal calificat. Lucrările de restaurare se limitau la curățirea și uneori întregirea materialului ceramic⁹⁶. Colecțiile muzeului au su-

⁹² Vezi și Valentiny A., *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadványainak könyvészeti leírása 1859—1909*, Cluj, 1934.

⁹³ Vezi și M. Mirel — A. Ardos, *Date privitoare la organizarea bibliotecii de specialitate a colecției de Numismatică și Antichități a Muzeului Ardelean*, în *ActaMN* vol. XVI, Cluj, 1979, p. 809—825.

⁹⁴ *Ibidem*.

⁹⁵ *Kolozsvári Közlöny* (1860), nr. 17, 26 februarie, p. 1—2; nr. 18, 1 martie; nr. 22, 15 martie; vezi și A. Ardos, *op. cit.*, p. 9.

⁹⁶ A. Ardos — M. Mirel, *Preocupări ale Muzeului Ardelean pentru conservarea și restaurarea bunurilor muzeale*, în *ActaMN* vol. XX, Cluj, 1983, p. 725—733.

ferit enorm din cauza depozitării lor într-un spațiu umed, impropriu, în timpul construirii noii universități. De aceea, obiectivul primordial urmărit a fost salvarea lor, micșorarea daunelor, organizarea unui laborator pentru desfășurarea unei activități științifice de restaurare-conservare. În noua clădire a universității va fi amenajat un laborator modest și, în pofida neajunsurilor existente, munca depusă aici a salvat de la degradare definitivă o mare parte a patrimoniului muzeului de istorie din Cluj⁹⁷.

În pofida multiplelor greutăți financiare, a lipsei spațiului expozițional și de depozitare corespunzătoare și chiar a personalului de specialitate, muzeul clujean a desfășurat o muncă rodnică în multiple direcții, activitatea sa științifică fiind apreciată de cercurile științifice de peste hotare. Relațiile sale de colaborare cu instituții și personalități științifice prestigioase, printre care Academia Română și Vasile Pârvan dovedesc acest lucru⁹⁸.

Muzeul de Istorie din Cluj a rămas însă pînă în 1918 în multe privințe tributار concepțiilor cercurilor dominante maghiare în domeniul istoriei, în activitatea sa negăsindu-și locul cuvenit cercetările privitoare la originea, istoria și creația culturală a poporului român care constituia majoritatea absolută a populației Transilvaniei și ale cărui valori muzeale au rămas în cea mai mare parte în afara colecțiilor.

A. ARDOS — M. MIREL

*

Făurirea statului național unitar român la 1 decembrie 1918 a însemnat și pentru Muzeul Ardelean o schimbare radicală ca și pentru celelalte instituții culturale transilvănene. Rămînînd mai departe în cadrul universității clujene, inaugurată ca Universitate a Daciei Superioare, în toamna anului 1919, muzeul suferă profunde transformări. În mai 1919 luîndu-se în primire universitatea de către Consiliul Dirigent, Muzeul Ardelean intră în administrarea statului român. Situația juridică a proprietății muzeului n-a fost însă reglementată, colecțiile rămînînd în continuare sub aceeași formulă de închiriere de către universitate, personalul muzeului fiind constituit ca și înainte de către profesorii de specialitate ai universității. Funcționarii muzeului, ca și ceilalți angajați au rămas în continuare în funcțiile lor⁹⁹.

Conducerea muzeului a fost încredințată profesorului D. M. Teodorescu iar a celorlalte muzee ce aparțineau universității: botanică, mineralogie și zoologie a fost preluată de către prof. Al. Borza, Popescu-Voinești și D. Scriban¹⁰⁰.

Războiul a avut repercusiuni și asupra stării colecțiilor. În 1916 cea mai mare parte a lor a fost evacuată la Budapesta, reîntorcîndu-se parțial în 1917 și apoi la sfîrșitul războiului. Așa se face că la preluarea colecțiilor de către noul director D. M. Teodorescu, acesta găsește nu un muzeu organizat, ci un „imens depozit de materiale arheologice, etnografice și artistice” împărțite în patru locuri¹⁰¹. Colecțiile muzeului aveau un caracter general istoric, înfățișînd toate epocile istorice, cu mari carențe însă privind istoria românilor din Transilvania. Deci

⁹⁷ *Ibidem*.

⁹⁸ Fond Ist. Muz., doc. nr. C₁ 749, C₁ 750/1904, C₁ 834/1904, C₁ 2660, C₁ 2661 din 1911.

⁹⁹ C. Petranu, *Muzeele din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș*, București, 1922, p. 60—61; Fond Ist. Muz., doc. nr. C₁ 2597/1919; C₁ 2606/1919; C₁ 2687/1919.

¹⁰⁰ Fond cit., doc. nr. C₁ 2718/1921.

¹⁰¹ Idem, doc. nr. C₁ 2555/1919; C₁ 2565/1919; C₁ 2684/1921, C₁ 2685/1921. Muzeul are circa 80.000 de obiecte dintre care 71.845 inventariate.

principala misiune a conducerii muzeului a fost aceea de a completa colecțiile cu obiecte și documente ce ilustrează viața social-culturală și politică a românilor din Ardeal. O achiziție importantă în această direcție a constituit-o depozitul de 6000 obiecte din domeniul etnografiei române a învățătorului Andrei Orosz¹⁰².

Institutul de Istorie și Arheologie al universității clujene în a cărei sarcină a căzut reorganizarea muzeului a trecut, deci, de la început la întocmirea unui plan de organizare pe baze științifice a colecțiilor, solicitând fonduri, cumpărând mobilier, inventariind materialul științific, sortindu-l și încercând să facă o expunere sistematică a lui pe secții¹⁰³. Au fost de asemenea reluate relațiile cu celelalte muzee din țară și străinătate.

În 1927, muzeul avea 16 angajați și circa 86.000 obiecte expuse în patru secții: preistorie și etnografia popoarelor, epoca dacică, epoca romană, evul mediu și epoca modernă, purtând denumirea de Muzeul Național al Ardealului, Secția de Numismatică și Arheologie. Era deschis pentru public de la 9—13 în sălile din aripa veche a actualei clădiri. Biblioteca muzeului avea cca 1000 volume¹⁰⁴.

Crearea în 1929 a Institutului de Studii Clasice aduce pentru muzeu mari înnoiri. Director al Institutului creat prin unirea catedrelor de istoria antică, arheologie, limba greacă și limba latină a fost ales Emil Panaitescu, devenind totodată și directorul muzeului¹⁰⁵. Acesta se adresează conducerii universității propunând o sistematizare și aranjare nouă a colecțiilor și cere fonduri¹⁰⁶. De asemenea, pentru transformarea clădirii într-o clădire proprie unui muzeu solicită sprijin la conducerea universității și la minister¹⁰⁷. Astfel, prin grija deosebită a rectorilor universității, Emil Hațieganu și Emil Racoviță, s-au putut face noi amenajări, clădindu-se o aripă nouă pentru colecțiile ce sporeau mereu¹⁰⁸. Cabinetul numismatic a fost adus din clădirea universității în edificiul Institutului de Studii Clasice și de asemenea colecția de tablouri donată de V. Cioflec¹⁰⁹. Colecțiile fiind concentrate se impunea sistematizarea și aranjarea lor. O problemă ce a constituit un impediment în această acțiune a fost cea a evidenței. Inventarele și jurnalele de achiziții erau încă în păstrarea secretarului Asociației Muzeului Ardelean. Raporturile juridice dintre cele două instituții n-au fost încă reglementate, Muzeul Ardelean continuând să fie proprietarul colecțiilor vechi. Relațiile stabilite între cele două instituții erau corecte. Documentele menționează chiar propuneri de subvenții pe care Asociația Muzeului Ardelean le-a făcut muzeului pentru buna păstrare a colecțiilor¹¹⁰. La solicitarea directorului E. Panaitescu, secretarul Asociației Muzeului Ardelean a predat, în februarie 1929, 10 inventare și jurnale de achiziții privitoare la colecțiile Secției de Arheologie și Numismatică, acestea

¹⁰² C. Petranu, *op. cit.*, p. 62.

¹⁰³ Cerere adresată de conducerea muzeului, Ministerului Instrucțiunii publice pentru alocarea de fonduri și acordarea de spațiu muzeului, în Fond cit., doc. nr. C₁ 2681/1921.

¹⁰⁴ Arheologia avea 55.542 obiecte, colecția etnografică — 1570 obiecte, colecția numismatică cca 25.000 monede, iar pinacoteca cca. 330 piese, în Fond cit., doc. nr. C₁ 2694/1927.

¹⁰⁵ Fond cit., doc. nr., C₁ 2695 și C₁ 2703 din 1929.

¹⁰⁶ Idem, doc. nr., C₁ 2701, C₁ 2702, C₁ 2704 din 1929.

¹⁰⁷ Idem, doc. nr., C₁ 2697/1929. Pentru tabloul lucrărilor de amenajare și transformare a clădirii, care au fost încredințate arhitectului I. Popescu din București, vezi în Fond cit., doc. nr. C₁ 2699/1931.

¹⁰⁸ Fond cit., doc. nr. C₁ 2706/1929—1933. Colecțiile au sporit mai mult prin donații și cercetări arheologice. Printre donatori se numărau: Amos Frîncu — 1927; G. Sion — 1929; Sever Pop — 1930; O. Osvadă — 1931.

¹⁰⁹ Fond cit., doc. nr. C₁ 2705, C₁ 2707 din 1929.

¹¹⁰ Idem, doc. nr., C₁ 2708, C₁ 2709, C₁ 2711, C₁ 2712 din 1931; C₁ 2713/1932.

urmînd a fi traduse în limba română și a se face verificarea tuturor obiectelor¹¹¹. Un raport întocmit în decembrie 1931 menționează numărul noilor obiecte muzeistice intrate în patrimoniu: preistorice (16.105), daco-romane (17), medievale (234), moderne (97), monede (6848), 100 mulaje în gips și 2362 cărți în 3457 volume¹¹². Se adaugă pinacoteca constînd din colecția de tablouri ale artiștilor ardeleni și străini. La aceasta s-a adăugat donația Cioflec, cea mai valoroasă colecție de pictură românească din Ardeal¹¹³.

La sfîrșitul anului 1930 clădirea veche a muzeului era complet refăcută avînd săli de muzeu la parter, etaj și etaj II, iar din clădirea nouă s-a dat în folosință o sală de muzeu de cca 400 m². Administrator al muzeului era Constantin Daicoviciu.

La 5 februarie 1932 împlinindu-se cei 3 ani acordați pentru organizarea și sistematizarea Institutului și implicit a muzeului se trece la alegerea unui alt delegat pentru conducerea Institutului și muzeului. A fost ales Ștefan Bezdechî, iar ca secretar C. Daicoviciu¹¹⁴. Bilanțul făcut cu această ocazie era rodnic. Muzeul era aranjat și deschis publicului. Astfel conform „Normelor pentru reglementarea vizitării muzeului“, secțiile de preistorie și daco-romane erau deschise pentru public marțea de la 10—13, pinacoteca și lapidariile joia de la 10—13. În celelalte zile cu aprobare și anunțare prealabilă. Supravegherea și ghidajul era asigurat de către doi asistenți¹¹⁵. Muzeul a fost vizitat în anul 1931—1932 de peste 500 vizitatori la care se adăugau grupurile de la școli¹¹⁶. Colecțiile au crescut, în special pinacoteca Cioflec, care a ajuns la 130 tablouri, desene și piese de sculptură. Dintre acestea 10 tablouri au fost expuse la expoziția retrospectivă de artă românească deschisă la București în 1—20 octombrie 1931¹¹⁷.

Al doilea etaj al clădirii noi a fost terminat abia în 1935, datorită stăruinței conducătorilor institutului și a rectorului Fl. Ștefănescu-Goangă. Colecțiile muzeului au fost expuse „după un plan unitar și după toate cerințele muzeale“ ale epocii cum se scria într-o prezentare a muzeului făcută 2 ani mai tîrziu¹¹⁸. Astfel, muzeul prezintă în 1937 una dintre cele mai mari și mai bine organizate secții antice din țară, o valoroasă pinacotecă, colecții medievale și moderne¹¹⁹.

Criteriul de expunere în muzeu era cel cronologic, cuprinzînd mai multe secții, întinderea fiecăreia fiind după volumul materialului existent și nu după importanță. Astfel secția de preistorie cuprindea 7 săli; cea dacică a putut însă lua ființă numai în urma săpăturilor arheologice întreprinse de către specialiști în ultimii 10 ani. Astfel încă din 1924—1925 se întreprind cercetări arheologice la cetatea de la Grădiște și Costești și apoi și în alte puncte ale fostei Sarmizegetuse

¹¹¹ Este vorba de perioada 1919—1931. Idem, doc. nr., C₁ 2700/1929.

¹¹² Idem, doc. nr., C₁ 2710/a, b/1931.

¹¹³ Întemeiată în 1930 prin donația lui V. Cioflec, pinacoteca ce-i purta numele conținea inițial 78 piese dintre care 30 Grigorescu, 19 Luchian, 4 Tonitza. Vezi, Procesul verbal de preluare a donației, 14 noiembrie 1929, în Fond cit. doc. nr., C₁ 2714.

¹¹⁴ Raport înaintat decanului de directorul E. Panaitescu, în Fond cit. doc. nr., C₁ 2713/1932.

¹¹⁵ Normele pentru reglementarea vizitării Muzeului de Antichități și a Pinacotecii „V. Cioflec“, Cluj, 29 mai 1933, în Fond cit., doc. nr., C₁ 2715.

¹¹⁶ Fond cit., doc. nr., C₁ 2719/1932.

¹¹⁷ Idem, doc. nr., C₁ 2716/1932; C₁ 2717/1933.

¹¹⁸ M. Macrea, *Institutul de Studii Clasice. O scurtă prezentare a activității și a colecțiilor sale*, în *Gazeta Ilustrată*, nr. 9—10, sept.-oct. 1937, p. 107.

¹¹⁹ Obiectele ce nu s-au încadrat profilului muzeului de istorie se găsesc în muzeele clujene de artă și etnografie.

dacice din M-ții Orăștiei. Cîteva ani mai tîrziu se încep cercetările la Sarmizegetusa (Ulpia Traiana), la castrele romane de la Cășei, Brețcu, Bologa, Gherla. Cu sprijinul Comisiei Monumentelor Istorice, secția pentru Transilvania, s-au efectuat cercetări arheologice în întreg Ardealul, creîndu-se o adevărată școală arheologică la Cluj¹²⁰. În urma acestor cercetări secția romană și-a îmbogățit substanțial expoziția, lapidariul și tegulariul. Expoziția de la etaj începea cu: secția „năvălirilor barbare”, secția medievală și modernă ce constau mai mult din piese de ceramică, faianță și porțelan, produse ale atelierelor transilvănene și de import. Se adăuga lapidariul organizat la parter și secția de numismatică cu peste 30.000 de monede¹²¹. Muzeul mai avea cîteva colecții expuse, ca cea egipteană, o colecție etnografică universală — pentru studiul comparativ al preistoriei, colecția mulajelor de gips după cele mai de seamă opere ale antichității clasice și colecția de istoria farmaciei ce conținea piese de farmacie din sec. XVII—XVIII¹²².

Cu materialul muzeistic pe care-l deținea, muzeul constituia o sursă inepuizabilă de cercetare. Rezultatele cercetării erau valorificate în „Anuarul Institutului de Studii Clasice” și în „Anuarul Comisiei Monumentelor istorice, secția pentru Transilvania”. Biblioteca avea peste 20000 de volume și întreținea schimb de publicații cu străinătatea¹²³.

Muzeul fiind alipit Institutului, activitatea lui se integra în cea a Institutului, acesta din urmă imprimîndu-i mai mult un caracter științific, academic, decît unul de popularizare. Deși colecțiile erau deschise publicului, activități în cadrul muzeului nu se desfășurau, cu excepția conferințelor, dar și acestea se țineau în afara lui.

În 1940, în urma dictatului de la Viena, deși Universitatea a plecat la Sibiu și împreună cu ea și Institutul, muzeul a rămas la Cluj, fiind preluat de către noile autorități. O parte din obiecte au fost duse în Ungaria, la Budapesta. Revenit la Cluj, cu Universitatea, după eliberarea Clujului în 1944, Institutul de Studii Clasice a preluat iar colecțiile muzeale:

Noile și profundele prefaceri care au avut loc în țara noastră după 23 august 1944 au cuprins și instituțiile de cercetare și cultură. În 1949 Institutul de Studii Clasice a fost transformat într-o secție a Institutului de Istorie aparținînd filialei din Cluj a Academiei RSR, muzeul fiind și el cuprins în mod firesc filialei pînă în 1963.

Pornind de la faptul că muzeul existent avea mai mult un caracter didactico-științific și că se simțea nevoia unei instituții care să aibă mai degrabă un rol cultural-educativ, acad. prof. Constantin Daicoviciu înaintează în 1961 un memoriu Consiliului de Miniștri¹²⁴ propunînd înființarea Muzeului de Istorie din Cluj. Acesta urma să fie constituit prin contopirea colecțiilor vechiului muzeu la care se adăugau cele ale proiectatului muzeu al orașului. La memoriu a fost adăugat un proiect de organizare a muzeului¹²⁵. Se preconiza un muzeu istoric complet cu 5 secții corespunzătoare epocilor istorice, începînd din cele mai vechi timpuri și pînă la zi, cu specială privire asupra Transilvaniei. În afara expoziției permanente urma să cuprindă: depozite, un lapidariu sclavagist și medieval, o colecție de armament

¹²⁰ M. Macrea, *op. cit.*, p. 110.

¹²¹ *Idem*, p. 117.

¹²² *Idem*, p. 120.

¹²³ Fond cit., doc. nr., C₁ 5/1961.

¹²⁴ *Idem*, doc. nr., C₁ 2 și C₁ 4 din 1961.

¹²⁵ Proiect de organizare a muzeului, în Fond cit., doc. nr., C₁ 6/1961.

medieval (în bastionul Baba Novac), o colecție de egiptologie, colecția de mulate ca instrument de documentare și instruire, colecția de numismatică și colecția de istoria farmaciei¹²⁶. Abia la 1 ianuarie 1963 s-a dat decizia de înființare a Muzeului de Istorie din Cluj, avînd ca director pe acad. prof. Constantin Daicoviciu și aflîndu-se în subordonarea Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă¹²⁷. A urmat o epocă de radicale schimbări și a fost angajat personal științific și auxiliar al muzeului. S-a trecut apoi la reorganizarea completă a colecțiilor, s-au reinventariat pe criterii noi, constituindu-se fișe de evidență, fișe și cataloage topografice, s-au organizat și dotat cu mobilier depozitele științifice ale muzeului. Expoziția permanentă a fost complet restructurată. La secțiile de preistorie și daco-romană se adaugă în anul 1966 secția de istorie medie (cuprinzînd expoziția permanentă și un lapidar medieval), iar în 1968 cea de istorie modernă. Colecția de istoria farmaciei se reorganizează într-un local adecvat (o veche farmacie a orașului din sec. al VIII-lea) și este deschisă publicului.

Astfel, muzeul clujean devine un muzeu republican, un muzeu de istorie al Transilvaniei, în care istoria este prezentată în strînsă conexiune cu trecutul istoric al României și în contextul istoriei universale, o adevărată instituție științifică și culturală, păstrătoare de valori și bunuri de cultură și educație patriotică a tineretului, a tuturor celor care-i calcă pragul.

Anii cei mai rodnici din istoria muzeului coincid cu epoca cea mai fertilă și mai luminoasă din istoria patriei noastre, deschisă de Congresul al IX-lea al P.C.R. Noul sistem computerizat de evidență, expoziții temporare și itinerante de înaltă ținută științifică și muzeistică organizate în țară și străinătate, orientarea cercetării științifice spre teme prioritare înscrise în planul național de cercetare, conservarea și restaurarea obiectelor și documentelor după cele mai înaintate metode în cadrul laboratorului zonal, organizarea depozitelor după criteriile muzecologiei internaționale, specializarea și perfecționarea personalului în cadrul unor instituții specifice, precum și în străinătate sînt numai cîteva exemple ale realizărilor din muzeul nostru în acești ani.

Acest an, anul marilor evenimente politice: a 40-a aniversare a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă și al XIII-lea Congres al Partidului, anul unei înalte calități și al eficienței maxime în toate domeniile, a însemnat și în instituția noastră un an de muncă intensă, dar și de rezultate frumoase. În cinstea celei de-a 40-a aniversări s-a deschis expoziția permanentă de istorie contemporană, care vine să întregască în mod fericit expoziția întregului muzeu, vizitatorul putînd să urmărească evoluția istorică a acestor meleaguri din cele mai vechi timpuri și pînă în zilele noastre, realizările deosebite ale ultimilor ani găsindu-și expresia în expoziție prin mijloace specifice, muzeistice.

Referindu-se la celelalte rezultate ale muncii noastre vom da doar cîteva cifre sintetice extrase din raportul-bilanț al anului trecut. Peste 52 000 de vizitatori au trecut pragul muzeului, care deține în patrimoniul său 232 177 de piese. Au fost organizate 296 acțiuni științifice și cultural-educative: 14 expoziții temporare la sediu și itinerante, 97 conferințe, 174 acțiuni cu cercul „Prietenii muzeului”, seri culturale și alte acțiuni, 11 simpozioane organizate de muzeu, la toate acestea participînd 94.600 persoane. Au fost redactate peste 60 lucrări științifice înscrise

¹²⁶ Decizia de înființare a muzeului și de numire a directorului, în Fond cit., doc. nr., C₁ 6/1963.

în plan și 65 de lucrări în afara planului, din care cea mai mare parte au fost tipărite în „Acta Musei Napocensis” ajunsă la al XXI-lea volum. Arheologii au efectuat cercetări în peste 15 obiective pe 12 șantiere arheologice, s-a continuat activitatea de evidență și fișare a bunurilor culturale, de expertizare și validare, s-au urmărit starea de conservare și păstrare a obiectelor din muzeu sau a posesorilor particulari, s-au luat în evidență, întocmindu-se documentația, noi monumente arhitectonice, situri sau rezervații. În muzeu, în laboratoare, pe șantiere studiază și fac practică studenții facultății de istorie. Biblioteca muzeului are 14.408 publicații, numai în anul trecut intrând 600 cărți și reviste, iar 308 volume au fost expediate realizându-se un schimb cu 27 de țări.

O intensă activitate de salvare, restaurare, conservare, prospectarea și analiza a numeroase bunuri din patrimoniul cultural-național i-au revenit laboratorului zonal. S-au restaurat și conservat 1332 piese din metal, textile, lemn și piatră; s-au făcut analize fizico-chimice, radiografii și investigații biologice la numeroase piese din muzeu sau din afara lui.

O sarcină importantă este cea a autofinanțării. Formele în care s-a acționat sînt multiple: cabinete școlare, replici realizate prin microproducție, realizându-se procentajul înscris în plan.

Muzeul clujean se prezintă așadar astăzi — ca o instituție muzeală cu un bogat trecut, cu frumoase realizări și cu promițătoare perspective.

E. GLODARIU